Arta dialogului în *Prefețele* Mitropolitului Veniamin Costachi

Sorin GUIA

Unlike the writings of the his forerunners, the prefaces and pastorals of Veniamin Costachi, although written, give the impression of speeches delivered from the pulpit. Besides the occurences of some phenomena characteristic to the spoken language, we also encounter the fragmentary use of dialogue, the imagined dialogue with the reader and the polemic confrontation with the „opponent" by anticipating his possible objections.

Mitropolitul Veniamin Costachi, „om de neam ales şi monah smerit, mare alcătuitor, tălmăcitor şi tipăritor de cărți, întemeietorul celei dintâi şcoli sistematice pentru pregătimea preoțimei"[1], îşi desfăşoară activitatea sub două ocupații străine, de cîte şase ani fiecare (1806-1812 şi 1828-1834), păstrînd nealterată credința strămoşească şi militînd pentru unitatea de neam şi de limbă românească. Ctitor de şcoală teologică[2], al catedralei mitropolitane din Iaşi şi al multor biserici şi instituții culturale şi de binefacere, pasionat de traducerea cărților de cult, pe care le şi tipăreşte cu cheltuiala sa[3], mitropolitul moldovean redactează şi o serie de prefețe cu caracter instructiv-religios.

Veniamin Costachi nu are o operă originală, singurele texte proprii fiind numeroasele prefețe la cărțile traduse sau tipărite prin grija sa. În scrierile sale, descoperă, păstrează şi transmite metodic ideea unității de limbă şi de neam a românilor de pretutindeni.

În prefața la *Scara Sf. Ioan Sinaitul*, Neamț, 1814, prezintă efortul depus de autori în vederea adaptării traducerii la limba neamului şi încercarea de a pune în fața cititorilor o limbă accesibilă românilor din toate regiunile: „Iară acum din limba cea ellinească, întru carea au fost scrisă de însuşi făcătoriul eii, sau tălmăcit

[1] Din cuvîntarea rostită de I. P. S. Nicodim Munteanu înaintea Congresului național bisericesc, cu ocazia alegerii sale ca Mitropolit al Moldovei, în ziua de 23 ianuarie 1935; apud I. Gheorghiță, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia sfintei Mănăstiri Neamțu, 1946.

[2] În 1803 înființează Seminarul de la Socola, cu un program didactic destul de cuprinzător.

[3] Mitropolitul Veniamin Costachi reface tipografia mitropoliei şi desfăşoară o susținută activitate de traducere şi de tipărire a cărților necesare bisericilor şi şcolilor.

BDD-A25 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

cu limbă noao românească.(...) Pentru aceasta (p. 130) (...) neam silit în tot chipul, cât sau putut aşa tălmăci mai luminat şi mai descoperit, uneltind limba potrivită vremii şi neamului românesc, şi ziceri de Obşte uneltite şi cunoscute întru amândoao ţările”[4] (p. 133). Autorul ține cont de faptul că scrierile trebuie adaptate în funcție de auditoriu. Conştient că se adresează unui public larg, Veniamin susține nevoia de accesibilitate a textelor traduse, propunînd o traducere limpede, deschisă înțelegerii tuturor, în limba contemporană a românilor din ambele Principate.

În prefața la *Dumnezeieştele Liturghii*, Iaşi, 1834, autorul se lansează într-o adevărată discuție academică despre limbă: afirmă descendența limbii române din limba latină, susține faptul că „ne numim Români, pentru că ne tragim din Romanii aciia” (p. 185). Discuțiile din prefața – pastorală a cărții amintite mai sus, sînt importante pentru dezvoltarea limbii literare; după un scurt istoric al limbii române, se plînge de abuzul de cuvinte străine din vechile traduceri. Pledînd pentru înlocuirea lor cu echivalentele existente în cronici sau în limba poporului, Veniamin oferă şi o listă de cuvinte pe care le-a înlocuit în traducerile sale. De asemenea, are în vedere eliminarea arhaismelor şi a fonetismelor regionale, manifestînd preocuparea pentru un stil literar, cu fraze curate şi armonioase. Cu toate acestea, nu propune inventarea de cuvinte noi, potrivite după cele latine, ci trimite la cărțile şi documentele vechi şi la cele păstrate în gura poporului[5]: „Limba noastră începînd acum asă pre lucra după Analogul întocmirei şi îndeplinirei graiului, urmează asă întocmi şi ase îndeplini toate ceale din lipsa cuvintelor seau a neînțelegirei rău tălmăcite” (p. 188).

Prefețele sau pastoralele lui Veniamin Costachi încep, în general, cu o dedicație sau o invocație verbală, unele incluzînd şi formula de adresare către cititori, menită să instituie relația de apropiere, să introducă interlocutorii în discurs: „Cătră iubiții mei cititori” (p. 139, prefața la *Îndeletnicire iubitoare de Dumnezeu*, Iaşi, 1815); „iubiților cititori” (p. 159, prefața la *Învățături hristianeşti folositoare de suflet*, Iaşi, 1823). Aşezată în fruntea volumului *Teologia lui Platon*, Iaşi, 1839, prefața, intitulată *Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Egumenul Mânăstirii Râşca*, căpătă caracter de epistolă: „Prea Cuvioasă Arhimandrite şi Igumene Sf. Monastiri Râşca D. Isaia! Iubite al nostru în Hs. fiiule!” (p. 203)[6].

Chiar şi după retragerea sa din scaunul mitropolitan, Veniamin Costachi îşi continuă activitatea învățătorească, prin preceptele morale pe care le oferă atît

[4] Toate referințele la prefețele lui Veniamin Costachi se dau după lucrarea lui Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia sfintei Mănăstiri Neamțu, 1946, care le publică ca anexă. Precizăm faptul că am respectat întocmai opțiunea editorului şi am păstrat transcrierea şi grafia din ediția folosită.

[5] Multe dintre recomandările lui Veniamin Costachi au intrat în limbă şi datorită eforturilor conştiente depuse de mitropolitul moldovean.

[6] Dedicația este înlocuită cu formula de adresare, realizată într-o manieră directă dînd impresia unui discurs rostit de la amvon în fața auditoriului.

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

credincioşilor, cît şi mitropolitului, episcopilor şi clericilor din Moldova, în prefaţa la *Pidalionul*, Neamţ, 1844[7]: „Presfinţiţilor Arhierei ai Patriei, Cucernicilor Ierurgoşi, împodobiţi prin lucrarea Sfântului Dh. Cu Vesmântul Preoţiei Dmnului, fraţi şi fii iubiţi întru Hs. Iis." (p. 214).

Unele prefeţe debutează în stilul cîntărilor de laudă, autorul apelînd la o serie de propoziţii exclamative[8], asemănătoare celor din acatiste, creaţii panegirice, care aduc în prim plan fapte şi comportamente din viaţa personalităţilor religioase evocate: „Penticostariu, o Carte veselitoare! Şi de cât toate cărţile mai poftită. O Carte neprețuită! Şi de cât aurul cel lămurit[9] mai strălucită. (...) O Carte aurită! Tu ivindute râsipeşti toată întristarea sufletelor, şi Bisearica lui Dmnezeu să împle de lumină, şi de strălucire!(...) O Carte cu multe nume împodobită!(...) O Nume mângâitoriu!(...) O Nume putearnic şi biruitoriu! (...) O neprețuită Carte!" (p. 191-192).

Deşi sînt texte scrise, formula de adresare[10] apare în majoritatea prefeţelor şi pastoralelor, la începutul discursurilor, urmărind captarea atenţiei şi apropierea auditoriului, dar se repetă şi pe parcursul acestora, cînd se face trecerea la o altă idee. Modul în care se adresează cititorilor are rolul de a introduce auditoriul într-o atmosferă prielnică cuvîntării religioase. Faţă de prefeţele şi epilogurile coresiene[11], prefeţele lui Veniamin Costachi dau impresia unor discursuri rostite de la amvon în faţa auditoriului, formulele de adresare contribuind şi ele la aceasta: „iubitorilor de Hs. Cetitori" (p. 105); „o prea iubite cetitoriule" (p. 107); „o prea iubiţi şi prea blagocestivi cetitori" (p. 114)[12]; „o prea iubite cetitoriu" (p. 116); „iubiţilor

[7] Deşi renunţase la funcţia de mitropolit şi se retrăsese la mănăstirea Slatina, Veniamin avea încă treaz conştiinţa încredinţării clerului spre păstorire, motiv pentru care traduce în continuare pentru ridicarea morală a acestuia şi oferă sfaturi privitoare la cerinţele de moment ale ierarhilor şi credincioşilor moldoveni.

[8] Aceeaşi strategie de captare a auditoriului este întîlnită şi la Antim Ivireanul, în *Predoslovie la cuvîntul de învăţătură în Dumineca Florilor,* care debutează printr-o rostire exclamativă: „O, cît de minunate sémnele bucuriei, ce arată astăzi Ierusalimului, la întrarea Domnului Hristos!" (p. 124); cf. Antim Ivireanul, *Opere*, vol I., ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1997.

[9] Încă se mai folosea adjectivul *lămurit* cu sensul „verificat, de calitate".

[10] Formula de adresare este importantă în alcătuirea unui discurs religios întrucît arată apropierea faţă de cititori, egalitatea în faţa divinităţii, dar şi calitatea de învăţător care revine prelatului.

[11] Acestea relatează unele elemente legate de realizarea lucrărilor respective, furnizînd informaţii despre persoanele care au subvenţionat lucrările, despre tipografi, despre locul şi timpul tipăririi, despre cauzele şi scopul tipăririi.

[12] În aceeaşi prefaţă la *Vieţile sfinţilor pe luna septembrie*, Neamţ, 1807, în finalul discursului, după ce prezintă modalităţi necreştineşti de gîndire şi de comportamentale auditoriului, se adresează acestuia, folosindu-se de elementul negator, îndemnîndu-l la evitarea faptele prezentate mai sus. Formula de adresare se interpune acestei prezentări antitetice, din dorinţa de a-şi apropia cititorii: „Nu iubiţilor, nu ziceţi aşa, că această zicere iaste a sufletului celui necredincios"(p. 115).

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

cetitori" (p. 159)[13]; „o iubitorilor de Hs." (p. 195); „fii şi fraţi, iubiţi întru Hs. Is." (p. 211); „iubiţilor mei fii şi fraţi în Hristos!" (p. 216)[14].

Veniamin Costachi insistă pe necesitatea traducerii şi tipăririi cărţilor de cult (liturgice, catehetice, morale sau de tîlc) în limba română: „Văzând noi sărăciia despre cuvântul lui Dumnezeu: Şi prostimea întru care iaste cufundat neamul acesta Rumânesc, de unde isă pricinuiaşte cea mai multă împiedecare către cunoştinţa de Dumnezeu, către lucrarea poruncilor lui Dumnezeu (...) neam sirguit spre a înmulţi cuvântul lui Dmnezeu în limba rumânească" (p. 142, prefaţa pastorală la *Tipiconul*, Iaşi, 1816). Întreruperea frazei în vederea intercalării unor subordonate este un fenomen specific sintaxei limbii vorbite; fraza amplă are propoziţia principală întreruptă de multe subordonate.

În prefaţa la *Pidalionul*, Neamţ, 1844, Veniamin, retras din funcţia de mitropolit, îşi prezintă sistematic, în faţa masei clericale moldovene, cauzele care au stat la traducerea şi tipărirea cărţilor de cult în limba română: „sprijinit de daruri am lucrat în via sa, cu ţintire: parte a lumina clerul şi al ridica în faţa poporului, dorind săse învrednicească a zice cu conştiinţa nejignită: «Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor!»[15] Parte a zidi şi a curăţi casa Dmnului, pentru ca norul luminos al darului său, să nu apuce dela Altariul tămâierei (...). Parte mam îndeletnicit cu organizaţia şi reforma dicasteriilor Bisericeşti, spre care scop dorin ca din Sion să iasă leagea şi Cuvântul Domnului din Ierusalim, am tradus în sfârşit şi Cartea aceasta canonică: Ca să nuse zică lipsiţi de ia, ca şi despre judecătorii legei evangheliceşti: «Povăţuitori orbi»" (p. 215).

Cu scopul de a întări afirmaţiile anterioare, Veniamin Costachi apelează la texte scripturistice[16]: „Că după ce sfinţii Apostoli ca nişte cai, dupre Prorocul Avvacum: «Şi ai suit la mare caii tăi, ape multe turburând». Deci după ce ca nişte cai au alergat şi au străbătut prin lume(...) credinţa o au propoveduit, şi pre neamuri leau luminat..." (p. 107-108, prefaţa la *Vieţile Sfinţilor pe luna septembrie*, Neamţ, 1807); „Pre acesta care iaste făcut de prea sfinţitul dascal şi luminătoriul creştinesc din hrană vârtoasă înlapte pentru prunciia sau ne dintirea ascultătorilor, sau ca o hrană mestecată în gura maicii pentru pruncul eii cel sugătoriu, dupre cum şi Pavel zicea[17] că au hrănit pre Corinteani ca pre nişte prunci întru Hs: «Eu cu lapte vam

[13] Aşezată la începutul prefeţei (ţinînd loc şi de dedicaţie), formula de adresare se repetă („iubite cetitoriule"), deşi textul este destul de scurt.

[14] În prefaţa la *Buna murire de Evghenie Vulgaris*, Iaşi, 1845, formula de adresare ţine şi locul dedicaţiei.

[15] Autorul recurge la un pasaj scripturistic, pentru a justifica acţiunea de luminare a clerului prin traducerea şi tipărirea cărţilor de cult în limba română.

[16] Textele scripturistice, invocate pe parcursul prefeţelor sale, reprezintă argumentul de autoritate spirituală (fiind texte revelate), care vine în susţinerea propriilor afirmaţii.

[17] Parafrazarea textului biblic este urmată de redarea cu exactitate a acestuia; citatul scripturistic joacă rolul de model, necontestat de către cititori. Sursa este o componentă importantă în strategia argumentativă, întrucît exercită un rol puternic în procesul de persuadare. Cînd este citată o sursă, în esenţă, este furnizat un argument bazat pe autoritatea expertului, pe autoritatea religioasă (cum susţine

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

hrănit nu cu bucate», dobândindul, şi văzindul atâta bogăție de folosul sufletesc cuprinzând întru sineşi, şi prea potrivit şi vremii şi minţilorşi înțeleagerilor oamenilor vremii de acum..." (p. 118-119, prefața la *Chyriacodromionul*, Neamț, 1810). În aceeaşi prefață, pornind de la un pasaj din Epistola către Corinteni, autorul conchide asupra respectării cuvintelor rostite de Apostolul Pavel: „Sfântul Apostol Pavel roagă pre Corinteni, zicând: «Şi vă rog pre voi fraților, ştiți casa lui Stefana, că întru slujba sf-nților sau rânduit pre sineşi. Ca şi voi să vă supuneți unora ca acestora, şi să cunoaşteți pre unii ca aceştea»[18]. Deci dacă pre Corinteni îi îndatorea să cinstească şi să se cucernicească de cei ce le slujiia lor întru ceale către mântuire, (...) apoi cu dreptate sântem şi noi datori ane cucernici, şi a cinsti, şi evlavie a avea..." (p. 122). Autorul urmăreşte să transforme textul sacru într-un model comportamental. Există, în strategia citării textelor scripturistice, intenția autorului de a realiza un transfer al sacrului către realitățile cotidiene, către oamenii simpli.

În prefața la *Triodul*, Neamț, 1833, vorbind despre perioada apostolică, în care era nevoie de minuni pentru întărirea credinței, citează din Evanghelia după Marcu: „Că atuncea, pentru întărirea sfintei Credințe, trebuință era de acest fealiu de faceri de minuni, precum şi Evanghelistul arată zicând: «Şi cuvântul adeverindul prin seamnele ce să făcea» Marco, Cap. 16. Stih, 20"(p. 175). În textul şi discursul religios, funcția persuasivă este dependentă de modelul textului biblic.

În prefața la traducerea *Buna murire de Evghenie Vulgaris*, Iaşi, 1845, autorul instituie un dialog imaginat între auditoriu şi divinitate, dialog constituit din citate scripturistice: „şi alții în altfel, începând de la cel din faşe, şi până la cel ce se tăreşte pe bățul adâncelor căruntețe, cu o gură ceru viața, strigând precum Iezechie: «Dumnezeule, adu-ți aminte de mine!» Şi dacă ar avea de adaos în rugămintea cugetului seu, şi următoarele graiuri a le lui Iezechiil: «Că am umblat înaintea ta întru adevăr şi cu inimă plină, am făcut ce este bine întru ochii tăi», în cât şi Domnul vieței să'i poată răspunde: «Am auzit rugăciunea ta şi te voiu însănătoşa, ca să te sui în casa lui Dumnezeu...»; prelungirea traiului unui astfel de bărbat, de la care atârnă mântuirea Statului, ar fi o necesitate" (p. 217-218)[19].

Vorbind despre Taina Sfîntului Maslu, în *Carte pastorală dată în eparhia Romanului*, 1796, autorul parafrazează un citat din Epistola Sobornicească a Sfîntului Apostol Iacov (cap. 5, versetul 15), fără a indica cui îi aparțin cuvintele,

biserica, sfîntul…, biblia), pe autoritatea masei (este bine ştiut faptul că…, cum ştie fiecare); vezi Lo Cascio, 2002: 121-122.

[18] Nu de fiecare dată cînd apelează la strategia citării din texte scripturistice, acestea conțin şi indicațiile exacte, privind numărul epistolei, capitolul sau versetul. Probabil că autorul are în vedere faptul că ceea ce contează este conținutul mesajului, conştient fiind de faptul că se adresează unui public neinițiat în textul biblic.

[19] Strategia folosirii textelor scripturistice, într-un dialog imaginat cu cititorii, urmăreşte să asigure o mai puternică forță persuasivă ideii dezvoltată anterior.

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

cu atît mai puţin capitolul şi versetul[20]: „Ci de va fi bolnav cineva dintre poporăni, să cheme preoţii săsă roage pentru dânsul, După învăţătura Apostolului ce zice: Că rugăciunea credinţii, va mântui pre cel bolnav" (p. 226). Adresîndu-se preoţilor din eparhia Romanului, preocuparea pentru obţinerea persuasiunii lipseşte, în această pastorală. Oratorul religios nu vine cu idei noi, ci le aplică şi le resuşţine în funcţie de contextul situaţional, de cerinţele de moment ale auditoriului.

Faţă de prefeţele lui Coresi, scrierile lui Veniamin Costachi sînt redactate într-o formă dialogată, autorul instituind dialogul cu cititorul, o polemică cu „adversarul". Întrebările stau la baza procesului de cunoaştere, reprezentînd o funcţie cognitivă universală, care dispune de mecanisme gramaticale specifice de codificare. Orice problemă se reduce la o judecată interogativă, o judecată incompletă bazată pe o relaţie între doi termeni, din care lipseşte unul, urmînd ca lacuna să fie completată de răspuns (Grecu, 1982: 75). Scopul ilocuţionar al întrebării este de a semnala existenţa unei lacune cognitive a emiţătorului şi dorinţa lui de a obţine de la receptor o informaţie necesară completării acestui gol informaţional. De cele mai multe ori însă, întrebările nu sînt puse pentru a primi un răspuns, ci pentru a schimba o anumită poziţie sau pentru a obţine asentimentul, confirmarea sau adeziunea din partea interlocutorului[21]. Chemarea la adeziune lansată interlocutorului poate fi explicit exprimată prin întrebările apel de adeziune care reprezintă, din punct de vedere lingvistic, modul manifest de a chema interlocutorul să valideze spusele locutorului[22].

În prefaţa la *Învăţături Hristianeşti folositoare de suflet*, Iaşi, 1823, autorul foloseşte un text biblic, într-o formă interogativă, pentru a răspunde unei eventuale îndoieli a auditoriului, cu privire la cele relatate: „La îndoită alcătuirea omului dea din trup şi suflet, nimenea vreodată, întreagă minte având, să poate îndoi că partea cea mai de căpetenie şi mai de cinste iaste sufletul. Pentru carele noi atât de puţin grijim, cât dimpotrivă ceale mai mari şi groaznice evangheliceşti hotărâri pentru el ne poruncesc zicându-ne: Că ce va dobândi omul de va câştiga lumea toată, şi-şi va piarde sufletul său? Sau ce va dobândi omul schimb pentru sufletul său? Marc. cap. 8 stih, 36-37" (p. 159). Textul biblic cu nuanţă interogativă retorică, cu formulă adresată, are scopul de a invita auditoriul la meditaţie, aceasta venind chiar din cuvintele evanghelistului Marcu. Autorul încearcă să obţină, din partea

[20] Fiind vorba despre o pastorală adresată exclusiv preoţilor (autorul adresîndu-se unui public deja convins şi iniţiat în textul biblic), iar textul din Iacov fiind rostit la Taina Sfîntului Maslu, episcopul moldovean nu a considerat ca necesară indicarea sursei pentru pasajul scripturistic parafrazat.

[21] Ca urmare a relaţiilor pe care le contractează cu celelalte secvenţe discursive, întrebarea se înscrie în mecanismul argumentaţiei, îndeplinind diferite funcţii argumentative; vezi Şerbănescu, 2002: 153-164.

[22] Un apel de adeziune vizează recunoaşterea de către interlocutor a devărului conţinutului propoziţional al întrebării dar şi a justeţii actului de enunţare însuşi, „să recunoască temeiul atitudinii sale sau deciziei sale"; cf. Cristea / Cuniţă, 1986: 156.

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

interlocutorului, confirmarea ideii enunțate anterior, folosindu-se de dimensiunea sacrului.

În prefața la traducerea *Buna murire de Evghenie Vulgaris*, Iaşi, 1845, se apelează la o serie de interogative retorice, prin intermediul cărora locutorul speră să obțină adeziunea interlocutorului la spusele sale, ca acesta să aprobe mişcarea sa argumentativă. După ce face un comentariu apreciativ la adresa unui personaj din istoria biblică, Veniamin Costachi conchide prin intermediul unor întrebări retorice, scopul fiind de a susține veridicitatea afirmației sale sugerate prin *p?*: „Câți oare ca Iezechie apropiinduse de apusul vieței, varsă lacrimi ca să scape de curmătorul de cruzime ascuțit al morței?"; „Deci pentru ce oare vieața şi lumea sânt atât de dorite muritorilor? Pentru ce unul, stând ferecat în întunericul temniței, se roagă cu lacrimi, către osinditoriul seu?" (p. 217). Întrebările retorice stabilesc un tip special de relație cu răspunsul vizat, întrucît fiecare constituie pentru ea însăşi un răspuns. Răspunsul care se cere, totuşi, este recunoaşterea de către receptor a punctului de vedere formulat de emițătorul întrebării retorice. Deşi întrebările nu sînt aserțiune (nu ar trebui să aducă informații în fața auditoriului), întrebările retorice fac acest lucru prin intermediul supozițiilor, care sînt „anumite aserțiuni, de adevărul cărora depinde validitatea întrebării" (cf. Sălăvăstru, 1996b: 182). Prin relația specială întrebare - răspuns în care se află, întrebările retorice maschează intenția emițătorului de a impune un răspuns, mimînd un răspuns dat de receptor. De asemenea, interogația retorică dezvoltă o strategie de adeziune interesantă: locutorul este enunțiator şi, de asemenea, destinatar[23]. Locutorul poate prezenta în *p?* interlocutorul care se întreabă într-un moment anterior dacă *p* sau ~ *p* este adevărat. Interogativa retorică orientează spre un răspuns coorientat argumentativ cu enunțurile anterioare, locutorul marcîndu-şi astfel adeziunea la concluzia spre care conduce intervenția interlocutorului.

De asemenea, autorul se angajează în discuții polemice imaginate cu cititorii săi. Întrebarea nu este utilizată în textele prefețelor numai cu nuanță retorică. Întîlnim frecvent întrebări care au rolul de a antrena auditoriul în discuțiile avansate de oratorul religios. De multe ori, autorul apelează la întrebări care nu doresc să afirme o anumită poziție, nu sînt puse doar pentru a trezi conştiința auditoriului sau pentru a obține adeziunea acestuia, ci sînt parte componentă dintr-o tendință generală de explicitare, de parcurgere cu atenție a etapelor care conduc la persuadarea auditoriului. Apelînd la aceste dialoguri, ridicînd problemele care ar putea trezi controverse, mitropolitul moldovean îşi educă auditoriul la un mod de gîndire mai dinamic. Sistemul acesta întrebare-răspuns, cu ordonarea cursivă a argumentațiilor are rolul de a oferi dinamism, cutezanță în abordarea cu succes a unei cuvîntări religioase. Să luăm cîteva exemple de acest gen.

În prefața la *Viețile Sfinților pe luna septembrie*, Neamț, 1807, vorbind despre necesitatea „hrănirii" sufletului cu lecturi duhovniceşti, autorul se angajează într-o

[23] Vezi M. Tuțescu, 1986: 102.

BDD-A25 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

discuție polemică imaginată cu cititorul, anticipînd unele obiecții ale acestuia la ideile enunțate, folosind tehnica luării înainte a adversarului, şi răspunzînd sistematic[24]: „Dară poate va zice cineva aicea înprotivindu-să: Eu văz că numai cetesc nici un cuvânt al lui Dumnezeu, şi trăesc, văz că numai moriu, deci neadevărate sânt acelea care le zici, şi mincinoase. Cătră carele răspundem: O omule aceaia ce viezi iaste viață trupească şi trupul nu foloseaşte nimic: Căci când tu nu pofteşti nici îți iaste drag să citeşti cuvintele ceale învățătoare de fapte bune, sufletul tău iaste mort de cătră fapta bună aceasta. Când sufletul tău nu să smereaşte, nu să umileaşte, nu să căiaşte de păcatele ceale făcute de tine, (...) când nu iubeşti pre aproapele ca pe sineți, (...) atuncea sufletul tău iaste mort cu totul despre faptele bune acestea, care prin citirea Dumnezeeştilor scripturi să lucrează" (p. 114). Întrebările imaginate primesc răspunsuri clare, sistematice, urmate de concluzii şi sfaturi adresate cititorilor. Ne aflăm în etapa numită *anerisire*, în care oratorul are în vedere răsturnarea şi distrugerea sistematică a argumentelor „adversarului" şi impunerea tezelor proprii. Încercarea de a demonstra corectitudinea afirmațiilor sale, are un caracter obiectiv şi ține de latura demonstrației. De cealaltă parte, se observă şi utilizarea laturii argumentației, care ține de eficiența interacțiunii discursive şi are un caracter subiectiv. Se urmăreşte ca auditoriul să-şi dea adeziunea la teza care i se propune spre accepție şi să acționeze în sensul dorit de orator[25].

Adresată preoților din eparhia Moldovei şi prefața la *Liturghiile Sfinților: Ioan Hrisostom, Vasile cel Mare şi Grigore Dialogul* (Iaşi, 1818) uzează de astfel de dialoguri imaginate cu cititorii, în scop pedagogic. Întrebarea urmată de răspuns dă impresia unui fragment de text decupat dintr-o cateheză: „Şi fiind că îndestul sau arătat acolo pricina pentru ce sau zis, Cu înțelepciune, drepți, socotim afi de prisos a arăta şi noi aicea tot aceaiaş pricină: ci vom zice mai înscurt, cătră cei ce ne vor întreba, pentru ce, Cu înțelepciune, drepți, şi nu, Înțelepciune dreaptă; le vom răspunde şi noi cu întrebare[26], pentru ce înțelepciune dreaptă; au doară mai iaste şi altă înțelepciune carea aceaia să fie strâmbă; dar poate vor zice vreunii cu cuvânt că iaste, zicând aşa: Înțelepciune alui Dumnezeu iaste dreaptă şi adevărată, iar a oamenilor înțelepciune, iaste strâmbă şi ne adevărată, dupre cuvântul Apostolului ce zice: că nebunie sau socotit înaintea lui Dumnezeu înțelepciunea lumii aceştia: cărora le răspundem iarăş cu întrebare: cred ei că sfinții şi purtătorii de Dumnezeu

[24] Oratorul trebuie să anticipeze atmosfera în care intră, să prevadă starea de spirit a auditoriului în raport cu tema propusă, să evite anticiparea greşită a atmosferei în care se încadrează. Mai mult, atmosfera trebuie creată şi în funcție de ceea ce aşteaptă auditoriul de la respectiva intervenție.

[25] Veniamin foloseşte de o serie de tehnici discursive, menite să provoace adeziunea interlocutorului la o teză problematică, renunțînd la scopul de seducere a auditoriului.

[26] Răspunsul la întrebarea pusă interlocutorilor se realizează prin intermediul unei alte interogative, care invită auditoriul la meditație. Acest tip de răspuns într-o formă interogativă, invită cititorul la continuarea dialogului, deşi nu se aşteaptă un răspuns propriu-zis, ci doar adeziunea la tezele prezentate de către locutor.

BDD-A25 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

părinți, dela Duhul sfânt fiind înțelepțiți şi luminați au alcătuit această sfințită slujbă, iar nu dela oameni; şi vor răspunde că fără de îndoială aşa iaste" (p. 154-155). Răspunsurile la întrebările imaginate ale preoților joacă rolul de prezentare şi de impunere a altei interpretări. Reacția diferită la întrebarea interlocutorului, modalitatea de a răspunde printr-o altă întrebare, nu se situează în afara dialogului, ci doar refuză bazele pe care acesta se desfăşoară[27].

În prefața la *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, Iaşi, 1824, dialogul instituit cu auditoriul se constituie într-o strategie de realizare a funcției argumentative, exprimînd un fel de critică, de reproş la adresa cititorilor; se porneşte de la ideea că lectura Scripturii nu reprezintă o preocupare a păstoriților săi: „Pentru că cine în zioa de astăzi să îndeletniceaşte în cetirea sfntelor Scripturi ca să poatî cunoaşte ce iaste Dmnezeu, ce iaste lumea, şi ce iaste omul? Care părinte să sârguieşte a înființa în inima fiilor săi cunoştința de Dmnezeu, învățăturile dogmelor credinții şi poruncile legii? cu adevărat foarte puțini sînt unii ca aceştia, şi adevărul grăind: mai tot tineretul veacului acestuia, lipsit de toată ştiința hristianiceştilor învățături, sau abătut la netrebnice zăbăvi, la basnile romanților şi a fealiuri de zădărnicii..."[28] (p. 168).

Şi în prefața la traducerea *Buna murire de Evghenie Vulgaris* (Iaşi, 1845), autorul foloseşte dialogul imaginat cu auditoriul, anticipînd eventualele răspunsuri ale cititorilor: „Oare cu ce scop, iubiților mei cetitori, au compus autorul cartea aceasta? Şi din ce motiv m'am îndemnatu eu, din atâtea cărți, ami alege să traduc pe aceasta? Poate mi s'ar zice: că temându-mă de împlinirea datoriei comune, să mă mângâi, cetindo; înse, aceasta o putem face în original. Au voind să fac pre simpatrioți, împreună cu mine, să nu ne temem de moarte? (...) Nu pentru a vă putea scuti de moarte, nu pentru a îndelunga vieața mea sau a voastră care este trecătoare ca un vis şi ca o umbră şi scurtă ca o clipeală (...). Nu cu asemenea scop am tradus'o, dară cu acela, cu care a compuso şi fericitul ei autor, adecă: a se învăța fiii şi frații împreună cu mine: «nu cât, dară cum să viețuim!»" (p. 220-221); „Nu înfruntându-vă scriu vouă aceste, nici ca cel ce judecă pre fratele său ca şi când maş socoti rămas singur în Israil, căci îndată misar zice: Lăsatu-mi-am încă şaptezeci mii, cari nu au plecat genunchele înaintea lui Vaal (...). Iubindu-vă dară, spre folosul vostru şi al meu, întru a ne apropia de Dumnezeu, scriu voă aceste..." (p. 223-224). Întrebările de față au forță persuasivă. În acest context, ele atrag atenția asupra negațiilor din răspuns, provoacă o anumită îndoială referitoare la eventualele teze greşite formulate de către interlocutor.

[27] Mai mult, în interiorul răspunsului, apar elemente de dialog, care ramifică structura discursului luat în discuție. Răspunsul mitropolitului cuprinde, la rîndul său, altă întrebare, care introduce, într-o manieră didactică, răspunsuri explicative; este vorba de un pseudodialog retoric, folosit în scop instructiv-educativ.

[28] Răspunsul pe care Veniamin Costachi îl oferă cititorilor acelaşi cu cel pe care îl aşteaptă de la aceştia; autorul răspunde la întrebările retorice din dorința de a accentua reproşul la adresa interlocutorilor.

BDD-A25 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

Mitropolitul Veniamin Costachi are în vedere şi aspectul estetic în elaborarea prefeţelor sale, folosindu-se de o serie de figuri de stil. Intenţia de a captiva, de a convinge auditoriul, îl determină pe mitropolitul moldovean să manifeste interes pentru alegerea procedeelor şi mijloacelor de persuasiune. Printre acestea se numără repetiţia anaforică, comparaţia, antiteza etc.

Repetiţia anaforică, procedeu retoric care constă în reluarea unui cuvînt sau a unei sintagme la începutul unei propoziţii, apare frecvent în scrierile lui Veniamin Costachi. Amintim cîteva exemple de astfel de repetiţii: „*Veţi vedea* iubiţilor cetitori în tomul acesta din tâi, începutul lumii şi al vostru, sfntele şi adevăratele dintru el Istorii (...). *Veţi videa* întomul al doilea sârguinţa, osârdie şi strălucirea sfinţilor apostoli carii au propoveduit întoată lumea”[29] (p. 171, prefaţa la *Învăţături Hristianeşti folositoare de suflet*, Iaşi, 1823). Aceeaşi figură de stil se regăseşte şi în prefaţa la *Penticostarul*, Neamţ, 1834: „Priimiţi dar osârdiia mea o iubiţilor, priimiţi această Carte folositoare şi trebuitoare Penticostariului cu suflet voios, şi din preună cu Prorocul bucuraţivă zicând: *Veniţi să ne bucurăm de Dmnul*. *Veniţi să ne bucurăm de D-mnul*, carele pentru multă iubirea lui de oameni, pentru ca să ne scoaţă pre noi din robia cea amară a diavolului şi să ne mântuiască, pentru noi oamenii sau făcut om, şi au pătimit şi sau îngropat, şi atreia zi au înviiat. *Veniţi dar să ne bucurăm de Dmnul*[30], carele ne ţine, şi ne hrăneşte şi ne dă toate bunătăţile, şi rabdă toate păcatele şi fărădelegile noastre, ci ca un bun şi iubitoriu de oameni nu ne pedepseaşte, ci întotdeauna îndelung rabdă aşteptând pocăinţa noastră”[31] (p. 193). Repetiţia anaforică este un mijloc de subliniere, de întărire a unei însuşiri sau a unei idei; aşa stau lucrurile şi în prefaţa la *Pidalionul,* Neamţ, 1844: „Presfnţiţilor Arhierei şi Cucernicilor Ierei! *Priimiţim această umilă jărtvă* cu braţele bunei voinţe deschise, supt ochiul privighetoriu al Mântuitorului, conoscătoriul inimilor şi preţuitorul lucrurilor, dupre adevăr (...). *Deci priimiţi aciastă Cârmă canonică*, şi povăţuinduvă de legile ei, mergeţi spre lumina ce vine dinaintea strălucirii sale, ca se vă luminaţi mintea cu cunoştinţele vecinice” (p. 215-216). Repetiţia generează figurile de stil prin crearea unor combinaţii cu caracter stereotip, prezentînd o structură în care efectul insistenţei este amplificat de cel al simetriei.

Comparaţia, o altă modalitate de a pune în vedere forţa verbală a mitropolitului Veniamin Costachi, este folosită, cu scopul de a contribui la accesibilizarea noţiunilor teologice enunţate: „Mintea iaste întocma ca şi stomahul” (p. 172, prefaţa la *Învăţături Hristianeşti folositoare de suflet*, Iaşi, 1823); „Trebuinţa unei aseminea cărţi, pentru fieşte care Preot Ierurgos, adică Săvârşitoriu de cele sfinte,

[29] Aceste forme verbale de viitor, repetate, accentuează invitaţia la lectură adresată credincioşilor.

[30] Invitaţia de a participa la bucuria cunoaşterii lui Dumnezeu este repetată, asemenea invitaţiilor la bucurie întîlnite în imnurile panegirice adresate divinităţii sau sfinţilor, în acatiste.

[31] Repetiţiei anaforice „Veniţi să ne bucurăm de Dmnul”, îi corespunde, de fiecare dată, în subordonată, pronumele relativ „carele”, subliniind acţiunea proniatoare a divinităţii; aceste construcţii sintactice au scopul de a reţine şi a atrage atenţia auditoriului.

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

este atît de mare, cum pentru un Oştean Arma”[32] (p. 190, prefaţa la *Evhologhiu sau Molitvelnicul*, Iaşi, 1834); „Această Carte carea iaste mai trebuitoare Bisericilor pentru sfintele slujbe, pre cum lumii lumina Soarelui: De obşte să numeaşte Octoih” (p. 197, prefaţa la *Octoihul*, Neamţ, 1836).

Multe dintre tezele susţinute par a întîmpina dificultatea unei antiteze, aşa cum se poate observa din rîndurile care urmează: „Pentru aceaia dară iubiţilor, să nu fin nerecunoscători, ci din cât vom putea să fim îngrijaţi pentru mântuirea noastră, să ne pocăim să ne nevoim că scurte sânt zilele ceaste de aici, şi veacinice ceale de acolo” (p. 193, prefaţa la *Penticostarul*, Neamţ, 1834); „să ne înălţăm către munţii cereşti a vieţuirei sufleteşti, să fim morţi păcatului şi vii lui Dumnezeu (p. 210, prefaţa la *Besericeasca Istorie a lui Meletie Mitropolitul Atenei*, Iaşi, 1841); „că traiul cel adevărat nu stă în lunga vieţuire, dară în cea virtuoasă, folositoare omenirei, de ar fi chiar şi numaide o zi, care iaste aceia: când murim păcatului şi viem lui Dumnezeu...” (p. 221, prefaţa la *Buna murire de Evghenie Vulgaris*, Iaşi, 1845).

În general, încheierea discursurilor către cititori şi a pastoralelor emise de către mitropolitul Veniamin Costachi are loc în registrul clasic al discursurilor religioase: se face apel la respectarea divinităţii, la aducerea laudei lui Dumnezeu, la lecturarea cărţilor de cult traduse. Finalul prefeţelor reprezintă, de fapt, o sinteză a celor expuse anterior, cu punctarea elementelor pe care autorul le consideră necesare interlocutorilor. În marea majoritate a prefeţelor, partea finală[33] cuprinde urările de bine adresate cititorului, binecuvîntarea arhierească şi formula de încheiere: „Fiţi sănătoşi şi Blagosloviţi. Al pravoslaviei voastre de tot binele fierbinte poftitori. Veniamin Mitropolit atoată Moldavia” (p. 105, prefaţa la *Tâlcuirea celor şapte Taine ale Bisericii*, Iaşi, 1807); „Al pravoslaviei voastre, De amândoao fericirile doritoriu, şi către Dumnezeu ferbinte rugătoriu. Veniamin Arhiepiscop şi Mitropolit Atoată Moldaviia” (p. 115, prefaţa la *Vieţile Sfinţilor pe luna septembrie*, Neamţ, 1807); „Fiţi sănătoşi întru Domnul: Amin. Al dragostei voastre fierbinte către Dmnezeu Rugătoriu. Smeritul Veniamin Mitropolitul Moldaviei”[34] (p. 137, prefaţa la *Scara Sf. Ioan Sinaitul*, Neamţ, 1814).

Alteori, finalul este marcat de o invocaţie către divinitate, în numele cititorilor săi[35]: „Pentru rugăciunile pre Curatei, prea Blagoslovitei Stăpânei noastre, Născătoarei de Dmnezeu, şi pururea fecioarei Maria, şi ale tuturor sfinţilor, carii din veac bine iau plăcut lui, Amin. Al dragostei voastre, de amândoaă fericirile doritoriu. Smeritul Veniamin Mitropolit Moldaviei” (p. 152, prefaţa la *Ceaslovul*,

[32] În retorică, comparaţia este deosebită de figura de stil obişnuită; ea mai mult argumentează, dovedeşte obiectele sau faptele supuse aprobării.

[33] Finalul prefeţelor şi pastoralelor lui Veniamin sînt precedate, de obicei, de sfaturile către cititori.

[34] Mitropolitul moldovean foloseşte des, în finalul discursurilor sale, clişeul retoric al modestiei, intitulîndu-se „smeritul Veniamin”, uneori utilizînd pentru formula de încheiere doar iniţialele „SVMM”.

[35] Dacă în tratare ameninţa cu atributul dreptăţii divine, în încheiere, după prezentarea sfaturilor oferite cititorilor, se invocă milostivirea şi bunătatea lui Hristos, a Fecioarei Maria sau a sfinţilor.

BDD-A25 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

Iaşi, 1817; „Binevoiască Darul pre sfntului Dh. a înființa aciastă Sfntă cugetare şi folositoare cunoştință în sufletul vostru, şi să vă întărească ale aduce aduce toate însăvârşire, după bună plăcerea sa, prin carea voi săvă învredniciți adobândi amândoaă fericirile, iar patriia slavă, şi laudă dela neamuri, şi dela Dumnezeu daru, şi milă, Amin. Al pravoslaviei voastre cătră Dumnezeu smerit rugătoriu Veniamin Mitropolit Moldaviei 1824" (p. 172-173, prefața la *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, Iaşi, 1824); „rugând pre dătătoriul adevăratei înțălepciuni, ca să vă lumineze mintea, şi să vă îndrepteză întru cunoştința adevărului. Fiți sănătoşi. S: V: K: M: M:" (p. 174, *Prefața –Pastorală* a *mitropolitului Veniamin, la Cartea Iubitoriul de înțelepciune*, Iaşi, 1831);

În unele scrieri, Veniamin îşi încheie discursul cu un citat scripturistic: „«Bine slugă bună şi credincioasă preste puțin ai fost credincios, preste multe te voiu pune, întră întru nesfârşită bucuria Domnului tău». Al Preacuvioşiei Tale Părinte. 1839, Ianuar 16. Veniamin Mitropolit al Sucevii şi Moldaviei" (p. 203, *Scrisoarea mitropolitului Veniamin către Egumenul Mânăstirii Râşca*, Iaşi, 1839); „Fiemi acum ertat iubiților a închee cuvântarea aceasta cu graiurile lui Pavel: «De sânt alți frați ai mei slugi a lui Hristos, sânt şi eu mai micul lor...»" (p. 224, prefața la *Buna murire de Evghenie Vulgaris*, Iaşi, 1845).

În funcție de interlocutori sau de contextul apariției cărții respective, mitropolitul moldovean are în vedere prezentarea cauzelor şi a scopului care au condus la apariția acestor traduceri. Autorul susține nevoia de accesibilizare a textelor traduse, propunînd o traducere limpede, deschisă înțelegerii tuturor, în limba contemporană a românilor din ambele Principate.

În prefețele sale, se întrevede conştiința răspunderii prelatului de a traduce şi de a publica cărțile religioase necesare cultului divin, de a contribui la creşterea culturală şi spirituală a preoților şi a credincioşilor. Datoria de păstor nu o limitează doar la credincioşii simpli, ci o extinde şi la clasa politică, la boieri, la masa clericală, amintindu-ne de *Didahiile* lui Antim Ivireanul. Veniamin recurge la reproşuri (din dorința de a sesiza auditoriul, de a-l apropia, de a imprima acestuia tendința de remodelare sufletească), defineşte sau clasifică probleme de natură dogmatică sau morală, lansează polemica cu „adversarul" prin dialoguri inventate, impregnate de o suită de întrebări şi răspunsuri, invită la reflecție şi atenție. Veniamin Costachi nu ezită să apeleze la citate scripturistice, unele chiar cu formulă adresată.

Față de prefețele lui Coresi, remarcăm folosirea fragmentară a dialogului, apelul la tehnica luării înainte a adversarului. Veniamin Costachi are imaginația necesară realizării unui discurs, anticipînd stările sufleteşti ale auditoriului, răspunsurile şi argumentele acestuia; de asemenea, anticipează şi nevoia de explicitare, pe fapte concrete, a afirmațiilor din aşa zisele conversații polemice.

Un alt aspect care individualizează prefețele lui Veniamin Costachi de scrierile înaintaşilor, este oralitatea scrierii. Deşi scrise, prefețele lui Veniamin Costachi conțin elemente specifice limbii vorbite.

BDD-A25 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)

Mitropolitul moldovean scrie în funcție de cerințele de moment ale cititorilor săi, ține cont de nivelul cultural al acestora, răspunde problemelor care frământau societatea vremii, susține ideea unității de limbă şi de neam, vorbind despre unitatea românilor din cele două Principate cu jumătate de secol înainte ca aceasta să se înfăptuiască.

Bibliografie

Călugăr, Dumitru, 1984, *Catehetica*, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti

Chilea, Sebastian, 1954, *Predica de succes*, în „Mitropolia Olteniei", VI, nr. 1-3

Cristea, T., Cuniță, A., 1986, *Modalités d'énonciation et contrastivité. Les énoncés exclamatifs et interrogatifs en roumain et français*, TUB, Bucureşti

Florescu, Vasile, 1973, *Retorica şi neoretorica*, Editura Academiei, Bucureşti

Gheorghiță, I., 1946, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia sfintei Mănăstiri Neamțu

Grecu, C., 1982, *Logica interogativă şi aplicațiile ei*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bubureşti

Grigoraş, Costachi, 2000, *„...Mergând, învățați toate neamurile!..."*, Editura Trinitas, Iaşi

Grigoraş, Costachi, 2000, *„...Propovăduiți Evanghelia la toată făptura!..."*, Editura Trinitas, Iaşi

Guia, Sorin, 2005, *Discursul religios – argumentație şi structură*, în „Filologos", Anul I, nr. 1-2 (1), iunie p. 113-120

Guia, Sorin, 2007, *Schiță privind dinamica discursului religios românesc*, în „Analele Universității Ştefan cel Mare din Suceava", Seria Filologie, A. Lingvistică, p. 9-16

Lo Cascio, Vincenzo, 2002, *Gramatica argumentării. Strategii şi structuri*, traducere de Doina Condrea-Derer şi Alina-Gabriela Sauciuc, Meteora Press, Bucureşti

Moeschler, Jacques, 1985, *Argumentation et Conversation. Eléments pour une analyse pragmatique du discours,* Paris, Hatier

Reboul, Anne, Moeschler, Jacques, 1998, *Pragmatique du discours. De l'interprétation de l'énoncé à l' interprétation du discours*, Armand Colin, Paris

Rovența-Frumuşani, Daniela, 2000, *Argumentarea. Modele şi strategii*, Editura Bic All, Bucureşti

Sălăvăstru, Constantin, 1996a, *Modele argumentative în discursul educațional*, Editura Academiei Române, Bucureşti

Sălăvăstru, Constantin, 1996b, *Raționalitate şi discurs*, Editura didactică şi pedagogică, R.A., Bucureşti

Sălăvăstru, Constantin, 2003, *Teoria şi practica argumentării*, Polirom, Iaşi

Şerbănescu, Andra, 2002, *Întrebarea. Teorie şi practică*, Editura Polirom, Iaşi

Tuțescu, M., 1986, *L'argumentation*, TUB, Bucureşti

BDD-A25 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:53:39 UTC)